

Bori Imre: Irodalmunk évszázada. Újvidék, 1975. Fórum K. 283 l.

Szenteleky Kornél, a két világháború közti jugoszláviai magyar irodalom legfontosabb alakja 1927-ben így írt a Vajdaság kulturális hagyományairól: „Ezen a tespedt, művészietlen lapályon nincs semmi, de semmi emlék ... ezen a józan, disznóól szagú földön sohasem éltek nótázó igricek, ferde kucsmás kurucok, sárga szakállú ötvösök, magas homlokú hitvitázók, finom ujjú humanisták. Hol vert volna gyökeret a vajdasági irodalom?” *A magyar irodalom története* az 1966-os záró kötetben nemcsak idézte Szenteleky fentebb leírt mondatát, hanem ennek a vonatkozó fejezetet is: „A két világháború közti jugoszláviai magyar irodalom hagyományok nélküli irodalom.”

Bori Imre, aki maga az emlegetett rész egyik írója volt, most (Kassákról, Radnóti-ról, Juhász Ferencről és Nagy Lászlóról szóló már-már alapvetőnek számító tanulmányok után) a korábban általa is vallott vélemény módosítására vállalkozott. Legújabb művében, az *Irodalmunk évszázadaiban* saját kutatására támaszkodva és a legfrissebb irodalmi-történelmi munkák adatait fölhasználva, azt bizonyítja, hogy az egykori Magyarország „délinek nevezett vidékein” a századok folyamán számottevő irodalmi élet alakult ki. Ez az irodalmi-kulturális élet pedig a Bácskában és a Szerémségben már korán kapcsolatot teremtett az itt élő más nemzetiségekkel, s így a mai jugoszláviai magyar irodalom méltó *előtörténete* lett.

A szerző a könyv első részében — ennek megfelelően — az egykori Délvidék irodalmát tekinti át. Konceptiója világos: mindig a művekben megjelenő „sajátos helyi vonásokat” keresi, s csupán azt az irodalmiságot veszi szemügyre, amely „mind fogantatásában, mind ihletének természetében a lehető legszorosabban tapad” a „Zalánkeménytől Lendváig” húzódó területhez. Bori tehát óvakodik attól, hogy véletlen életrajzi tények alapján idesoroljon írókat vagy költőket, de ugyanígy óvakodik attól is, hogy az általános magyar irodalomtörténet itt született vagy itt élt alkotóit — Janus Pannoniust és Zrínyi Miklóst — valamilyen regionális színezetet keresve, „délvidéki” íróvá gyúrja át. Ugyanakkor (és ez a bevezető rész egyik fontos vonása) a délvidékiség szempontját érvényesítve majdnem mindig sikerül a szerzőnek újat mondani a magyar irodalom legismertebb alakjairól is. Janus Pannoniusról szólva Drági Balázs, Megyericsei János, Thuróczi János, Garázda Péter és az innen származó humanisták elemző számbavételével például a magyar humanizmus „szlavóniai—bácskai” jellegét hangsúlyozza, Zrínyi életét és a

Szigeti veszedelmet vizsgálva pedig főként azt a „helyi jellegű irodalma”-t emeli ki, „amely mintegy előkészítette irodalmi-eszmei síkon Zrínyi eposzát”.

Az *Irodalmunk évszázadaiban* a szerző az *előtörténet* során — a XI. századi aracsi kőfelirat históriájától az 1918 januárjában Versecen megjelent lap rövid történetéig bezárólag — a horvát irodalom ismeretében lehetségessé váló újraértékelésre, a másként is értelmezhető tényekre, a végiggondolásra készítő összefüggésekre irányítja a figyelmet. Egyformán így van ez, ha a Huszita Bibliáról, a magyar nyelvű világi líra kezdeteiről, Sztárai Mihályról, Gozdsu Elekről és Kosztolányi Dezsőről ír. Néha azonban még az egyszerű, majdhogynem labjegyzetbe került adatok is figyelmet érdemelnek. Így például az, hogy Möricz *Barbárok* című novellájának forrása feltehetőleg a Zentán tanítóskodó Móra Istvánnak, Móra Ferenc bátyjának egyik novellája lehetett, vagy az, hogy az első vajdasági szocialista író, Somfai (Stromfeld) János — Stromfeld Aurél testvére volt.

Bori Imre a könyv második részében a vajdasági irodalom történetével, a harmadik részben pedig a jugoszláviai magyar irodalom 1944-től 1974-ig tartó fejezetének elemzésével foglalkozik. Ez a korszak — amint Vekerdí László egyik tanulmányában megjegyezte — „szenvedélyektől dúlt s publicisztikai indulatokkal borított terep”. Bori azonban a nehéz kérdéseket sohasem kerüli meg. A történetiség elvét érvényesítve — a társadalmi élet tényeit nem feledve — higgadt tudományossággal és nagy invencióval veszi sorra a problémákat. A két világháború közti kort részletezve, először a vajdasági irodalom fogalmát és ennek az egyetemes magyar kultúrához való viszonyát kívánja meghatározni. Mivel ebben az időben — az 1920-as évek végén — elsősorban az ellentétes nézetek csatája zajlott, ezért itt csak Havas Emil, Dettre János, Szenteleky Kornél és mások véleményét ismerteti. A jugoszláviai magyar irodalom fogalmának meghatározására ekkor még nem kerülhetett sor. De még később sem. B. Szabó Györgynek 1960-as (némiképp a szovjet kultúrának sztálini meghatározását átvevő) definíció-kísérlete után, csak a „hatvanas évek elején vált kétségtelenné és felismerhetővé a jugoszláviai magyar irodalom hármass meghatározottsága”. Ezért csupán a legutolsó évtized új törekvéseinek tárgyalásakor zárja le a szerző az 1918 után rögtön és nagy erővel felvetődő kérdést; az addig zajlott vitákat összegezve fogalmazza meg a jugoszláviai magyar irodalom sajátos jellegét, szellemi forrásait, autonóm vonásait.

A könyv második-harmadik részének jellemzője — a nálunk jól-rosszul ismert antológiák, folyóiratok, mozgalmak, irányzatok történetének összefoglalása és a kitűnő, né-

hány vonással megrajzolt írói portrék mellett — a kibontakozó törekvések és az egyetemes magyar- és világirodalom között meglevő kapcsolatok feltárása. Bori Imre ezekben a két-három oldalas portrékban (főként a fiatalokról szólva) már nemcsak kutató tudós, hanem ítéleteivel szemérmes szervező és irányító is. Pedig ítéletei sohasem kategorikusak. Szenteleky Kornélt és Sinkó Ervint nem számítva (őket fenntartás nélkül a legnagyobbaknak nevezi) általában csak megszorításokkal minősít. Csupán a legtehetősebbek közül valónak nevezi azokat, akikről sokat vár: Ács Károlyt, Gulyás Józsefet, Varga Zoltánt. Azzal azonban, ahogy őket is, másokat is, még az egyetlen könyvvel jelentkezett, de aztán más útra tért alkotókat is mérlegre teszi, világirodalmi kapcsolataikat föltárja, képalkotási módszerüket megvizsgálja — mindig széles távlatokat nyit. Nem csak az elemzett művészek számára. Azok a néhány soros jellemzések ugyanis, amelyekben az idősebb generáció egy-egy tagjának pályáján az újat kezdés tényét regisztrálja (Végl László, Gál László), másutt meg a napjainkban lejátszódó költői kiteljesedésre figyelmeztet (Pap József) — tulajdonképpen az elkövetkező irodalomtörténeti kutatások irányát is meghatározza már.

Sipos Lajos

Летописи и хроники. Сборник статей 1973 г. (отв. ред. Б. А. Рыбаков) Посвящен памяти А. Н. Насонова. Москва, 1974. изд. „Наука“ 375 стр.

A „Letopiszi i hronyiki” (Évkönyvek és krónikák) címmel megjelent tanulmánygyűjtemény az „A. N. Naszonov emlékére” alcímet viseli. Ennek megfelelően a bevezető tanulmány A. N. Naszonov munkásságával foglalkozik, és tartalmazza publikációinak jegyzékét. Nem véletlen, hogy e válogatás A. N. Naszonov nevével fémjelvezhető, hiszen az orosz évkönyvírás problematikája munkásságának egyik jelentős területe volt. (L. e témában végzett kutatásainak összegzését: Isztorija russzkovo letopiszanyija XI — nacsala XVIII vv. Ocserki i isszledovanyija. Moszkva, 1969.) A kötet nemcsak tematikájában, hanem kronológiai határait tekintve is közel áll A. N. Naszonov munkásságához, de egyúttal túl is mutat rajta, hiszen újabb kutatási eredményekre épül. Az orosz évkönyvírás anyaga mellett megjelennek a belorusz-litván és a moldvai-szláv történetírásra vonatkozó tudományos eredmények is. A kötetben helyet kap a művészettörténet és az évkönyvek sajtó alá rendezésének problémája is egy-egy tanulmány keretében. A problémakör kiszélesítését jelenti az is, hogy az orosz évkönyvírás kérdésein kívül

a jugoszláviai magyar irodalom sajátos jellegét, szellemi forrásait, autonóm vonásait.

A könyv második-harmadik részének jellemzője — a nálunk jól-rosszul ismert antológiák, folyóiratok, mozgalmak, irányzatok történetének összefoglalása és a kitűnő, igyekszik bevonni tárgykörébe a szomszédos népek krónikaírodalmának néhány vitás kérdését. Mindez a kötet szerkesztőinek a bevezetőben megfogalmazott célja. Az eredményt elsősorban az orosz évkönyvek történetével foglalkozó, külföldi szerzők (L. Müller — NSZK; A. V. Poppe — Lengyelország; A. V. Szolovjov — Svájc) tollából származó munkák közlése jelenti. Ami ténylegesen a külföldi krónikaírás történetéhez nyújt adalékot az A. V. Florovszkij (Csehszlovákia) és Györfly György tanulmánya. Perényi József cikkét, amely a „Povesztyi vremennih let” adatait mint a magyar őstörténet egyik forrását értékeli, inkább kapcsolattörténeti munkának tekinthetjük, tulajdonképpen egy harmadik „kategóriát” képvisel.

A két magyar szerző tanulmányát emelném ki, mint tematikájában számunkra érdekesebbet. Györfly György munkája (Vremja szosztavlenyija Anonimom „Gyejanyij vengrov” i sztyepeňy dosztovernosztyi etovo szocsinyenyija) nem igényel különösebb bemutatást, hiszen már magyarul is — épp e folyóirat hasábjain — megjelent tanulmányának (Anonymus Gesta Hungarorumának kora és hitelessége. ItK 1970. 1–14. old.) bizonyos orosz fordítása, módosítással. Györfly György azon korábbi véleményét fejtí ki, mely szerint Anonymus Gestája a XII–XIII. század határára keletkezett, tehát „P. dictus magister” III. Béla jegyzője lehetett; munkájának hitelességét pedig a regényes-elbeszélő műfaj határozza meg.

Perényi József tanulmánya (Ugri v Povesztyi vremennih let — Ugorok a „Povesztyi vremennih let”-ben) a legkorábbi orosz évkönyv egyes információit helyezi új megvilágításba és értékeli a magyar őstörténet szempontjából. Vizsgálódásának kiindulópontja az: mely népre vonatkozik és honnan ered az évkönyv „ugri” elnevezése, és mit jelent az „ugri csernii” és az „ugri belii” megkülönböztetés. Végső következtetése az, hogy az orosz néphagyomány — az évkönyvíró egyik forrása — csak a magyarok Kijev melletti elvonulását őrizte meg. A „Povesztyi” összeállítója azonban bizánci krónikákat is használt forrásként, amelyben „onogur” népnévvel az őorosz nyelven szintén „ugri” lett, ezért volt szükség a megkülönböztetésre. Perényi József cikke ismét bizonyítékát adja annak, hogy az orosz évkönyvek hallatlanul gazdag forrásanyagot szolgáltatnak a korai magyar történelem vitás kérdéseinek megoldásához. Sajnálatos, hogy e forrásanyag az Árpád-kor vonatkozásában — amely szintén